

EDUARD RIU I BARRERA

*D'ALGUNES FORMES DE TERRISSA ALT-MEDIEVAL
BARCELONINA*

1. DE L'ESTUDI DE LA CERÀMICA

1a. ARQUEOLOGIA I CERÀMICA

Fins fa relativament pocs d'anys i des de fa mil·lenis la ceràmica ha estat el material no-orgànic més utilitzat per l'el·laboració de recipients,¹ des del neolític fins a la massiva introducció recent de nous productes —com són entre d'altres els plàstics. Les característiques materials de la ceràmica han permès la conservació de gran nombre de padellassos, restes de la ingent quantitat d'atuell d'aquesta mena fets servir pels homes durant centúries; les limitacions tècniques de l'arqueologia per a recollir vestigis d'altres materials (fusta, teixit, pell o determinats metalls), fa que aquests siguin les mostres majoritàries dels recipients en ús antigament. En les excavacions s'arpleguen piles i piles de bocins de ceràmica que després s'acumulen i emmagatzemen, dels quals només una part, seleccionada segons diferents criteris: una determinada valoració artística, facilitat o tradició classificadora, servir com a exemplars ilustratius per a certs problemes en discussió,² etc., és la que ha estat estudiada, essent moltes vegades quasi l'única base per a les interpretacions històriques que parteixen de l'evidència física, des del moment en què l'arqueologia va deixar de ser una manera de recollir peces per a col·leccionistes d'antiguitats, per a consolidar-se com a disciplina pròpia.

Un dels primers passos cap a la construcció d'una metodologia arqueològica fou deixar de considerar les peces com a elements isolats admirables, per a integrar-les dins d'una classe, definint seqüències tipològiques que permeten una ubicació cultural-cronològica dels materials.³ A partir d'aquí hom ha definit

1. Això no és vàlid evidentment per a les societats amb una tecnologia «pre-neolítica».
2. Com és el cas, cal reconèixer, d'aquest estudi.
3. CHANG, K. C.: *Nuevas perspectivas en arqueología*, Alianza Editorial (Libro de bolsillo núm. 627), Madrid, 1976, pàg. 17.

àrees culturals, processos d'aculturació, migracions, etc. A causa de la manca de reflexions teòriques sobre la disciplina arqueològica, en un país on són corrents els manuals divulgatius, però comptants els intents de reflexionar i replantejar les teories, tècniques i metodologia emprades, s'ha perpetuat una alegre, simple i poc científica manera d'inferir informació de l'evidència física; l'elaboració de tipologies ha anat a parar moltes vegades a un cul-de-sac cronologista, on tot sovint l'interès per l'estudi dels materials només arriba per a fer unes completes i erudites taules formals-cronològiques, que permeten la datació de jaciments o la modificació de certes perioditzacions establertes, màxima aspiració de molts arqueòlegs.

1b. DE LA CERÀMICA ALS RECIPIENTS

Les restes dels atuells ceràmics només són utilitzades en alguns de llurs atributs, per a donar informació —deixant de banda els aspectes cronològics—, sobre les tècniques de fabricació i decoració, però poques vegades es té present, en tant que fenomen explicatiu, la seva distribució espacial en els assentaments que s'excaven. Ara, el que cal tenir present, sempre que s'estudien els recipients ceràmics, és que són un subconjunt del conjunt global de contenidors utilitzats en un determinat moment històric per una formació econòmico-social concreta. La realitat formal-funcional que quasi sempre és tinguda com a detall marginal, és on cal situar l'interès en tot intent d'utilitzar aquesta evidència física com a element per a la comprensió històrica total. S'ha de remarcar sempre que és un grup més o menys reduït, segons el moment, entre tots els sistemes d'emmagatzement, transport, acumulació, manipulació, etc., dels productes; tenint en compte tots els altres fets amb matèries vegetals (fustes, escorces), teixits, pells, vidre, metalls (bronze, ferro, llautó, etc.), pedra, etc.

Tampoc és aquí el lloc per a enumerar la tirallonga de qüestions que són inferibles des de l'anàlisi globalitzant, tant formal dels recipients com en relació a l'ús social d'aquests objectes; però, segurament situant la ceràmica des d'aquesta perspectiva més totalitzant de la realitat, es podria tendir a superar l'esterilitzador estadi cronologista i difusionista en què encara la veig estancada.

2. *ALGUNS TIPUS DE TERRISSA ALT-MEDIEVAL BARCELONINA*

Les peces de ceràmica que donem a conèixer en aquests fulls són uns vasos procedents d'algunes de les excavacions fetes a Barcelona des dels anys trenta i guardats al Museu d'Història de la Ciutat. Un conjunt de raons fa que calgui

fer-ne un examen detallat, ja que corresponen amb quasi seguretat al període alt-medieval,⁴ i tenen unes formes i unes característiques tècniques que fins ara no eren gens conegudes en la terrissa d'aquest moment dels comtats feudals de la Catalunya Vella.

2a. CARACTERITZACIÓ DEL CONJUNT

La gran majoria de la ceràmica feta a la Catalunya Vella durant els segles X-XII/XIII que es coneix actualment té unes característiques molt homogènies que la fan un producte quasi monoton; d'olletes de forma globular fetes amb unes pastes poc depurades, cuites en forns bastant simples de foc reductor, que els hi dóna un to grisós, se'n troben a tot arreu i sembla que en molts llocs, almenys de l'interior del país, eren quasi l'únic recipient ceràmic en ús.

A Barcelona, tot i el cúmul de terrissa d'aquesta mena, unes peces de forma també globular amb una boca gran, amb nansa vertical a un costat i un broc molt prominent a l'altre i fetes amb cuïta oxidant més o menys aconseguida, varen intrigar-me; molts d'aquests recipients tenen a la part superior de la panxa restes d'haver estat treballats amb una petita espàtula per a allisar-ne la superfície, recoberta amb engalba. Això va portar-me a rebuscar en els fons del museu altres padellassos d'aquest tipus; se n'hi guarden una bona colla, però tots semblen correspondre invariablement a la mateixa forma descrita, excepte alguns fragments d'un altre tipus de vas o més ben dit de gerra.

Això permet, des d'ara, de fixar el que inclouré en aquesta exposició: dues formes de recipients relacionats per llurs característiques tècniques (pasta, tornejat, cuïta) i per l'acabat de les peces (espatulat i engalba); si bé, entre els fragments del tipus de vas globular amb broc i nansa, hi han moltes diferències, sobretot en les pastes, segons el grau de depuració, i en la coloració externa que depèn de la cuïta i de l'engalba (ocre, siena, siena-torrat, castany fins a taronjat), tindrè present en primer lloc la forma i deixaré les variacions, que tant poden ser degudes a una evolució tècnica —i aquí es pot caure en el fàcil, irreal i tant suat recurs de la progressió cronològica feta seguint la millora o l'empitjorament d'una sèrie de fets tècnics o diferències cromàtiques—, com també poden ser causades per una varietat contemporània de tallers i per la procedència diversa de les terres, i tampoc cal oblidar, en una producció no industrialitzada i poc mecanitzada, la diversitat en les cuites i en una mateixa cuïta, així com la personalitat pròpia de cada terrissaire.

Per tot això, en lloc d'entretenir-me en la descripció detallada, pesada i molts

4. No convenç gens ni mica el terme «medieval» per a definir un moment del procés històric, el fet de perpetuar-ne l'ús és simplement per a determinar un temps concret.

cops totalment inútil —el nostre utilatge teòric i tècnic fa que molts d'aquests detalls només es quedin en l'anècdota o el pur exercici erudit d'habilitat descriptiva— i que transforma les publicacions arqueològiques en una ferragosa i indigerible descripció-inventari de fragmentets molt pròpia del positivisme subjacent, que a l'hora d'entendre la ceràmica com a document històric es dilueix en quatre consideracions sobre la datació, com a resultat de la desviació cronologista de la disciplina, que ja he criticat abans.⁵

Per això no presento aquí aquest inventari-descripció de padellassos⁶ i estalviant aquest pas, s'exposen tot seguit les formes i les característiques de les ceràmiques.

2b. LES FORMES

Les ceràmiques en què són fets aquests recipients són de pastes poc depurades, en les que destaquen els trossos de quars poc triturat i de mica, si bé *generalment un xic més fines que les corrents en la ceràmica alt-medieval de cuita reductora*. La coccio és prou bona també en comparació amb les citades abans i sempre és oxidant-oxidant o bé reductora-oxidant,⁷ arribant en alguns casos a ser de molt bona qualitat. El tornejat també és variable i normalment fa suposar l'utilització del torn lent, encara que potser algunes han estat tornejades amb un aparell més perfeccionat.

Un dels detalls, que permet la identificació del conjunt com he esmentat, és que a la part alta de la peça, entre el punt de màxima inflexió de la panxa o el coll —en totes elles és quasi-inapreciable— i la vora de la boca, l'operari va deixar, a la pasta encara tendra, una colla de marques d'un estri del tipus d'una espàtula amb la fi d'allisar-ne la superfície, quan la peça havia sortit del torn; potser després de deixar-la un poc temps a assecar, se li aplicava el broc i la nansa,⁸ ja que es veu clarament que l'eina es feia servir per ajudar a aferrar aquests aplics a la botxa de la peça i per acabar de donar-li forma; un cop fet això l'exterior de quasi tots els recipients era cobert amb una engalba dels tons

5. En aquest cas concret la manca absoluta de registre arqueològic sobre la troballa dels materials impedeix molt més la inferència d'hipòtesis basades en les diferències entre els fragments.

6. No es cregui impropedent aquest procés, però, no es poden centrar, ni molt menys reduir, els treballs arqueològics a aquest primer pas en l'estudi de l'evidència física. CHANG, *Op. cit.*, pàgs. 81-82.

7. El que vol dir que en algun moment de la coccio aquesta fou reductora, si bé va acabar essent oxidant, prenent la superfície el to normal de terra cuita (la secció de la pasta en aquests casos té la part central negrosa i els dos costats externs torrats).

8. VIOLANT I SIMORRA, R.: *El càntir per aigua a Obra Oberta*, vol. 4, Ed. Altafulla. Barcelona, 1981, pàgs. 136-138.

anomenats anteriorment. Alguns cops la part d'inflexió de la panxa té uns solcs o acanalat, segurament com a decoració. Un altre tipus d'ornamentació són les combinacions fetes amb línies d'empremtes d'un estri que deixa la marca d'uns petits cercles en un broc i en un coll d'una gerra o ampolla (fig. 6).

Cal tenir present unes causes que han condicionat la conservació dels fragments i poden distorsionar la visió del conjunt dels vasos d'aquesta mena. Primer, per la raó que la més gran consistència del bloc de terrissa format pel broc d'aquestes peces, respecte a la resta del recipient molt més trencadís, i que ha preservat aquesta part de la destrucció «natural»; i, en segon lloc, que la seva enorme peculiaritat ha permès que fossin guardats en gran nombre i no es llencessin com es va fer amb molta de la ceràmica procedent dels llocs on es trobaren;⁹ això explicaria la inversemblant quantitat de brocs conservada, respecte a d'altres parts dels vasos.

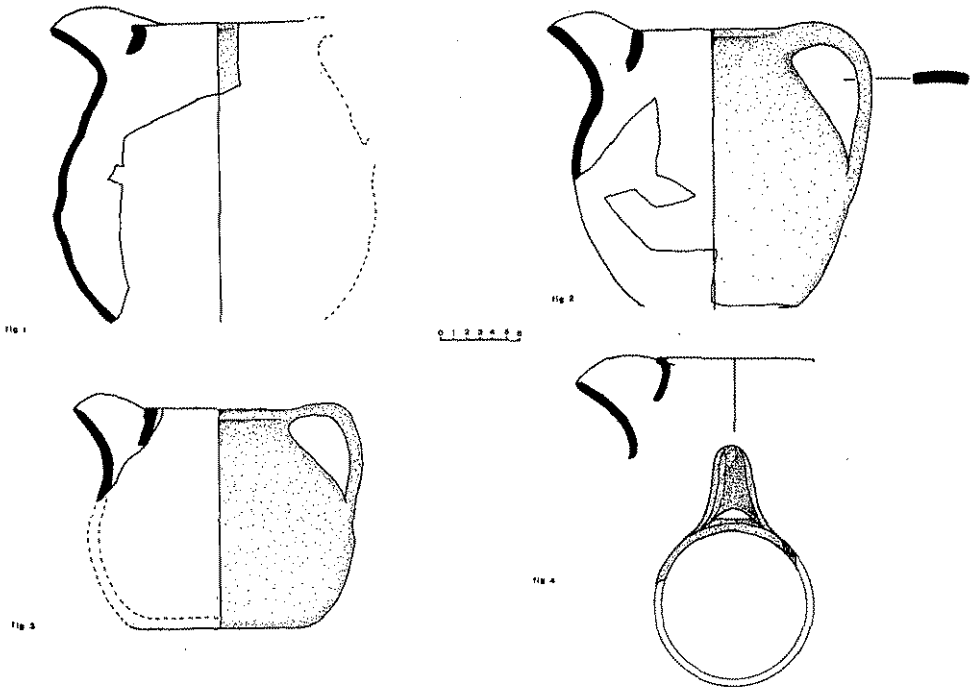
1. RECIPIENTS AMB NANSA I BROC

1A. Vas amb un cos globular de fons entrat lleugerament convex i sense repeu, de no gaire alçada (15-22 cm.), amb una àmplia boca a la part superior, sense un coll apreciable i la vora lleugerament sortida i arrodonida. Té sempre una nansa vertical bastant ample i plana a un costat i a l'altre un prominent broc arquejat que sobresurt considerablement i que connecta amb el recipient per un forat fet a sota de la vora contínua.

Les formes dins d'aquest tipus varien, des de les pròpiament globulars, que recorden molt les olletes de cuita reductora alt-medievals, en les que el punt d'inflexió del cos és aproximadament a la meitat de l'alçada del vas, a les que la distància entre la base i la inflexió es redueix respecte a l'alçada total, prenent una aparença més estilitzada de tendència ovoide (figs. 1, 4 i 9). Per últim s'ha de dir que d'aquesta mena, en ceràmica reductora, només he trobat un broc.

1B. Correspon, cal suposar, a un vas similar a alguna variant de l'1A un tipus d'abocador fet d'un broc cilíndric i també arquejat que surt de la part superior de la panxa i s'uneix a la vora del recipient deixant un petit forat entre aquesta i el broc. La falta de més dades és deguda a què solament hi ha un tros de broc escantonat entre la terrissa estudiada, un altre fragment igual correspon a una ceràmica de cuita reductora (fig. 7).

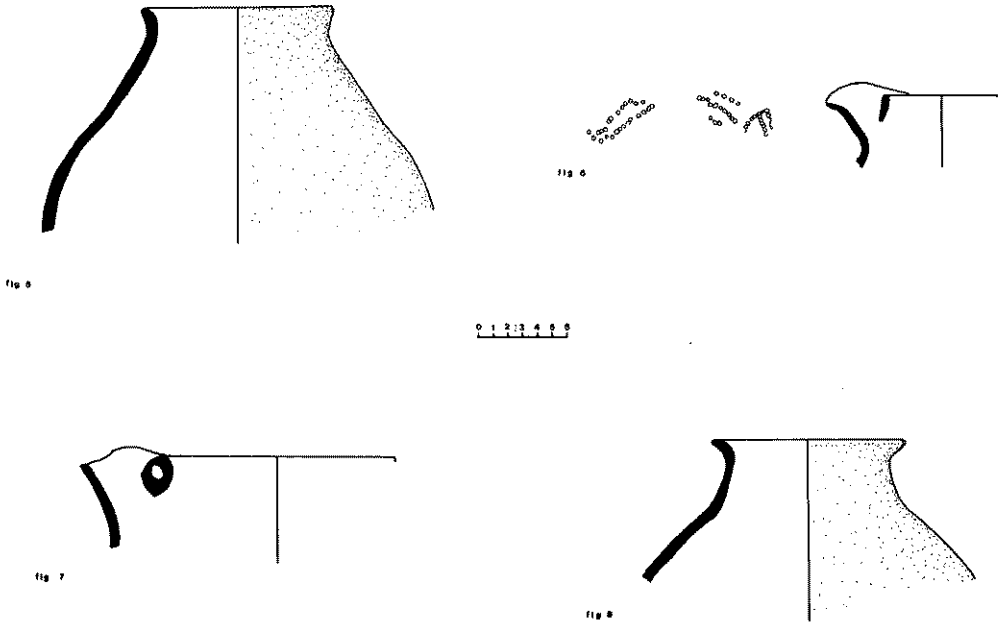
9. A l'apartat referent al lloc de troballa detallaré més aquest aspecte dels condicionaments tèdrics i tècnics de les excavacions i la tria de materials.

Figs. 1-4. Diversos exemples de recipients amb nansa i broc del tipus 1A. Fig. 1: Vas trobat en un dels pous del Baptisteri (1978). Fet amb torn ràpid, cuita reductora-oxidant, acabat espatulat en sentit vertical a la part superior de la panxa i horitzontal a la resta de la peça, recoberta amb una engalba castanya. Fig. 2: Vas trobat en un dels pous del Baptisteri (1978). Possiblement fet a torn ràpid, cuita reductora-oxidant, acabat espatulat, recobert amb engalba castanya. Fig. 3: Vas trobat sota del Tinell. Bon tornejat, cuita oxidant, amb restes d'espatulat. Fig. 4: Broc arquejat trobat en un dels pous del Baptisteri (1978). La peça era feta possiblement a torn ràpid, cuita reductora-oxidant, amb restes d'espatulat i amb engalba de color vermellós torrat. (Dibuixos d'Eduard Riu i Barrera.)

2. GERRES

Recipients de forma entre globular i piriforme, tant poden tenir les parets de la part superior de la panxa de forma troncocònica que s'estreuen considerablement fins arribar a la boca sense insinuar quasi el coll, com pot ser que s'escanyin molt iniciant una curvatura cap a l'exterior fins a la vora fent un coll. Possiblement aquestes diferències corresponien a dos grups diferents de gerres, l'últim amb forma d'ampolla o flascó; no he fet, però, la subdivisió per prudència, davant del poc nombre de bocins conservats, tots només de la inflexió de la panxa

Figs. 5 a 8. Dos fragments de gerres del tipus 2. — Fig. 5: Gerra trobada sota del Tinell. Potser feta a torn lent, cuita reductora i acabat espatulat. — Fig. 8: Gerra trobada sota del Tinell. Potser feta a torn lent, cuita reductora-oxidant, amb acabat espatulat. — Fig. 6: Broc arquejat trobat sota del Tinell. La peça era feta possiblement a torn ràpid, cuita oxidant, restes d'espatulat, amb engalba siena vermellosa; destaca per la decoració feta de línies de petites circumferències als dos costats del broc aquí reproduït. — Fig. 7: Broc del tipus 1B cilíndric i arquejat, trobat sota el Tinell o al pati del Palau Major. Peça feta potser a torn lent, cuita oxidant, restes d'espatulat, amb engalba siena vermellosa. (Dibuixos fets per Eduard Riu i Barrera.)

fins a la boca, cap amb vestigis d'haver tingut nansa o broc, el que no implica que fos realment així. D'aquestes formes també se'n troben padellassos de cuita reductora, un d'ells amb marques d'espatulat (figs. 5 i 8).

3. ALTRES FORMES

Finalment s'ha de ressenyar l'existència de padellassos que corresponen tècnicament a la ceràmica de les formes 1A, 1B i 2, però que, per tractar-se de fons, panxes i vores petits, no se sap si poden ser d'aquests recipients o d'altres formes —olletes? També un exemplar de broc «pinçat» amb la vora dreta i arrodonida que no pot atribuir-se a cap atuell en concret, potser seria d'una mena de gerra.

2c. LES TROBALLES

Tota la pisa que he recollit va ser trobada en les excavacions fetes des dels anys trenta al subsòl del sector nord-est del primer recinte murat de la ciutat —d'origen alt-imperial i l'únic existent fins el segle XIII—, que comprèn la zona de poder alt-medieval —àrea àulica (palau comtal i episcopal) i basilical—, així com d'alguns indrets propers fora muralla.

Ara bé, cal tenir present com foren fetes la majoria de les excavacions per a saber les limitacions que hi ha a l'hora de fer-ne l'estudi. Era un moment en què l'arqueologia aquí no representava pas gaire més feina que descobrir un conjunt de construccions, més o menys monumentals, recollir uns quants objectes prou presentables per a ser exposats, sobretot d'època «romana», que fossin considerats amb prou categoria i to d'antiguitat; sense pretendre explicar des de l'evidència física problemes històrics gaire més complexos que els que resulten d'haver de corroborar dades factuais ressenyades per la historiografia convencional i algunes qüestions polèmiques per a l'erudició local.

Això va portar a una conservació molt selectiva de les restes¹⁰ i no solament dels objectes sinó també de les construccions. Gran part de la ceràmica no se li va donar cap valor i fou llençada; la que es va guardar amb prou feines va indicar-se l'indret de la troballa. Per això aquestes peces no tenen cap relació, no tan sols amb les unitats estratigràfiques del sòl, sinó tampoc amb les unitats constructives. Sense conèixer on, com i de quina manera aquests padellassos varen quedar enterrats o fossilitzats, el que vol dir sense registre de l'ordenament en que es dipositaren al sòl, poca cosa de cert es pot conjecturar de com va funcionar l'explicatiu procés d'inutilització i enterrament dels materials.

La manca de totes aquestes dades fa que les ceràmiques hagin d'estudiar-se com a objectes fora de tot context, tant espacial com temporal, deslligades de llur moment i procés històric concret: ús-inutilització-fossilització i localització. L'agrupament en un conjunt s'ha fet tenint únicament en compte les similituds formals i tècniques de les peces sense poder establir paral·lismes en els dipòsits, el que pot conduir amb facilitat a errors considerables.

Segons les indicacions conservades la procedència dels trossos és la següent:

— *Baptisteri*. El grup de ceràmiques que conec procedent d'aquest indret sembla ser que estaven totes elles a l'interior de diversos pous situats

10. Cal tenir en compte per a no desorbitar tampoc les crítiques, que la recollida i conservació de dades, tot i que cada cop tendeix a ser més completa és sempre selectiva, en funció dels interessos dels arqueòlegs —base teòrica de la investigació—, la capacitat tècnica de recollir i emmagatzemar les dades i els condicionaments de l'organització i estructura del treball arqueològic.

Fig. 9. Dos vasos del tipus 1A trobats a sota el Tinell, el de l'esquerra correspon a la fig. 3. Les dues peces són incompletes i foren «restaurades» fa anys; el vaset central no té res a veure amb el tema tractat aquí. (Fotografia de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona.)

prop del mur que pel sud-oest tancava l'aula baptismal; tots ells eren oberts en els nivells d'enderroc i de sediments acumulats posteriorment a l'abandó del recinte, els quals en profunditat arribaven fins a trencar la conducció d'aigua que en aquest sentit arribava fins a la piscina.¹¹ El fet que es tracti d'una quinzena de fragments, dels que tres són peces gairebé senceres, sembla lligar amb un dipòsit de dintre un pou.¹² De moment no dispo de més detalls sobre la troballa, ni dels altres materials que hi podia haver juntament amb aquests.

— *Carrer dels Comtes - Sant Iu*. Cap de les poques referències deixades so-

11. Aquesta notícia ha estat donada pel Servei d'Activitats Arqueològiques del Museu d'Història de la Ciutat.

12. Hi ha nombroses perforacions antigues fetes en aquesta zona de la ciutat, de forma cilíndrica com a pous però sense protecció a les parets, alguns no semblen poder haver estat mai pous d'aigua i potser eren pous morts o dipòsits de deixalles.

bre l'àrea excavada del carrer dels Comtes i de la placeta de Sant Iu (edifici «visigot» —primitiu palau episcopal?—, dependències de la basílica paleocristiana i part d'aquesta)¹³ pot donar cap mena d'informació sobre la vintena de bocins trobats en els nivells que es buidaren d'aquesta àrea.

- *Plaça del Rei*. La mateixa manca de dades de l'anterior jaciment hi ha per aquest indret, d'on només es coneixen els nivells de construccions romanes i la necròpoli atribuïda als segles IV-VI/VII,¹⁴ car els dipòsits superiors van ser escombrats sense deixar-ne constància.
- *Santa Marta*. Diverses vegades va ser excavat el solar a on hi havia hagut l'església de Santa Marta (entre el carrer de la Tapineria, l'avinguda de la Catedral i la via Laietana) i va localitzar-s'hi una edificació alt-imperial i part d'una necròpolis, recollint-se nombrosa ceràmica romana i alt-medieval, entre la que es varen guardar 8 fragments de la que aquí estudio, remarcant dos brocs arquejats. Tampoc es pot precisar la relació de la terrissa amb les altres restes indicades o amb d'altres que no en quedi constància.¹⁵
- *Tapineria*. En algun indret d'aquest carrer es va trobar un «pou», segons la lacònica indicació, que té un conjunt de terrissa. No es pot de moment dir res més sobre aquesta troballa, de la que no conec encara cap referència enlloc; l'estudi conjunt de totes les ceràmiques podria ser orientativa, suposant certa i precisa la definició de «pou» del lloc on es trobaren. Entre la terrissa dominen els fragments d'àmfores tardo-romanes i d'altres recipients de grans dimensions, els bocins del tipus estudiat aquí són 6, dels que 4 són brocs arquejats conservats potser pels condicionaments que ja he exposat.
- *Tinell*. Els vestigis que estaven per sota del nivell de sòl de les dues cambres amb volta, segurament d'època alt-medieval, que estan sota de la sala denominada del Tinell, fins al nivell romà alt-imperial van ser eliminats totalment; formaven un conjunt de construccions de grans proporcions que se superposaven.¹⁶ La ceràmica conservada, de la que es va

13. DURAN I SANPERE, A.: *Notícia i guia de les excavacions del carrer dels Comtes a Barcelona i la seva història*, vol. 1, Ed. Curial (Documents de Cultura, núm. 2), Barcelona, 1972, pàgs. 86-96.

14. RIU I BARRERA, E.: *Notícia sobre enterraments barcelonins de l'alta Edat Mitjana a Necròpolis i sepultures medievals a Catalunya*, «Acta Mediaevalia, Annex 1», Barcelona, 1982, pàgs. 181-183.

15. DURAN I SANPERE, A.: *Una documentació relativa a l'existència d'uns mosaics romans: l'església de Santa Marta (1920) a Op. cit.*, pàgs. 24-25, i *Sarcòfag cristià amb coberta de mosaic a la plaça d'Antoni Maura (1954) a Op. cit.*, pàgs. 55-58.

16. D'aquestes construccions se'n conserven algunes fotografies i dibuixos que poden

recollir en aquests nivells d'una potència de quasi 2 metres, no cal dir que no es pot actualment relacionar amb res; entre aquesta hi ha el grup més gran de la terrissa estudiada aquí, una quantitat considerable de trossos de panxa, vores, brocs del tipus 1A i l'únic d'1B, dues peces quasi senceres del recipient amb nansa i broc (1A) i tots els fragments de les gerres. Potser les peces més completes i d'altres trossos procedeixin d'alguns dels pous o sitges que s'hi trobaren, segons deixen entendre imprecises indicacions que acompanyen les ceràmiques.

2d. ESPECULACIONS

Ara, un cop conegut el material en estudi, cal situar-lo en el seu moment històric i plantejar tots els dubtes, suposicions i hipòtesis necessàries per a entreveure, en aquestes desferres del passat, una evidència útil per a entendre'l. La fixació d'una cronologia és un problema ni molt menys resolt, impossible de fer a partir dels jaciments on s'ha trobat, com es pot deduir fàcilment del que he exposat. Totes les peces procedents d'àmplies àrees excavades no poden dir res en aquest sentit; el cas del suposat «pou» del carrer de la Tapineria és prou imprecís per a poder-ne deduir alguna cosa. Els materials procedents dels pous del Baptisteri permeten afinar-ho una mica: oberts als nivells d'enderroc d'aquest i d'acumulació de sediments fan pensar que llur contingut també seria posterior a la inutilització del recinte baptismal, cap allà el segle x.¹⁷

Ara bé, tant la ceràmica com els recipients no són ben desconeguts, el que permet una aproximació a la qüestió, evidentment en un estadi encara molt rudimentari.

La ceràmica

En concret, a Catalunya es coneix terrissa amb les característiques descrites; qui en parla és Marià Ribas,¹⁸ que diu trobar-ne amb bastanta freqüència en

permetre, en certa manera, refer llur estructura (dipositades en el Servei d'Activitats Arqueològiques del Museu d'Història de la Ciutat).

17. GRANADOS, J. O.: *La XXV campaña de excavaciones arqueológicas municipales realizadas por el Museo de Historia de la Ciudad*, «Información Arqueológica» (Barcelona), núm. 24 (1977), pàgs. 171-172, i VERRIÉ, F.-P.: *Le baptistère de Barcelone*, «Actas del VIII Congreso Internacional de Arqueología Cristiana, Barcelona, 5-11 octubre 1969», pàgs. 605-610; encara falta, però, una publicació definitiva per a poder tenir dades concrets.

18. RIBAS, Marià: *El Maresme en els primers segles del cristianisme*, Caixa d'Estalvis Laietana, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1975, pàgs. 92 i 105-106.

vil·les «romanes» habitades al baix imperi, i potser en temps posteriors, al Maresme. La situa entre el segle IV i els «temps de la reconquesta carolíngia». D'una forma especial li n'aparegué a la Torre Llauder (Mataró); també en parla quan **es refereix als nivells superiors** de la necròpolis existent al presbiteri de l'església de Santa Maria del Mar a Barcelona, on cita l'existència de terrissa grollera, olles de cuita reductora amb un bec «trianguliforme», que segurament ha de correspondre el que denomino broc arquejat, i amb retocs d'espàtula; igualment anota altres fragments amb el mateix espatulat en padellassos de cuita oxidant «rosàcia», així com trossos de gerra també amb les mateixes característiques, però d'un to «vermelló», que recorda llunyanament les sigillates clares —fet que els relaciona amb una vora de recipient globular similar recollida al Tinell. En la notícia ajunta tant les olletes de cuita reductora com les de cuita oxidant, algunes espatulades, i els dóna una datació global de vers els segles IX-XI assenyalant paral·lels en les trobades a Sant Cugat o Sant Jaume de Traià (Argenton), Sant Martí de Mata (Mataró), Paleòpolis d'Empúries¹⁹ i Sant Quirze de Pedret i Casa En Ponç (Berga).²⁰

Un altre cas d'utilització de l'espatulat és el d'un vaset guardat al Museu Arqueològic de Tarragona.²¹ La peça, de procedència desconeguda, va ser trobada amb seguretat a la ciutat. És un tipus de gerreta d'uns 13 cm d'alçada, piriforme i amb una nansa de secció circular, que surt de la inflexió de la panxa i va fins a la boca; de cuita oxidant, l'acabat de part de la seva superfície és espatulat i cobert amb una engalba castanya que recorda el d'un recipient de la forma 1A trobat al Baptisteri.²²

Sobre l'aplicació d'aquest retoc d'espàtula sobre la superfície encara tendre de ceràmiques de cuita oxidant i en casos més estranys reductora, i que fa que de vegades se les anomeni genèricament com a «espatulades», s'ha de fer una consideració general imprescindible; no es pot dir pas que sigui fet amb una finalitat purament decorativa, ja que sense prescindir d'aquesta explicació, sembla ser que la missió principal era la de deixar llisa la superfície dels recipients, als quals, un cop tornejats s'afegia aditaments: nanses i brocs, que eren elaborats a part, i també la de polir la part propera a la vora de la boca, a causa de la poca puresa

19. Sembla ser que al Museu d'Empúries es guarden ceràmiques similars amb restes d'espatulat procedents d'algun indret d'Empúries, notícia que cal confirmar.

20. RIBAS, Mariano: *Una necròpolis romana en la basilica de Santa Maria del Mar de Barcelona*, «Ampurias» (Barcelona), XXIX (1967), pàgs. 197-198.

21. La peça té el número d'inventari 848 i es troba ressenyada per FERNÁNDEZ SANAHUJA, Buenaventura: *Catálogo del Museo Arqueológico de Tarragona*, Ed. Adolfo Agret, Tarragona, 1984, pàg. 120.

22. La forma, totalment desconeguda cap al segle X a la Catalunya Vella, o bé és producte d'uns tallers fins ara desconeguts —cal tenir present que Tarragona en aquesta època no formava part dels territoris comtals— o molt possiblement és un vas força anterior, el que insinua una llarga existència de la tècnica de l'acabat amb espàtula i engalba.

de les pastes i també, probablement, perquè sortien prou matusseres dels rudimentaris torns emprats (majoritàriament torn lent). Per això, com a tècnica utilitzada pels terrissaires, en aquests casos en que eren necessaris uns retocs a les peces, potser no correspongué a una «moda» pròpia d'un moment concret, sinó a un recurs de l'ofici llargament utilitzat i que en algun període, que pot ser bastant prolongat, es va fer servir molt freqüentment en determinades peces.

Les formes

Un cop repassada aquesta qüestió tècnica cal passar a l'anàlisi de les formes 1 i 2. En aquest cas un no es pot quedar solament en l'especulació sobre els fragments barcelonins, perquè sobretot el recipient 1A i la variant 1B són bastant ben coneguts en una àmplia àrea de les terres costaneres de la Mediterrània, des d'Itàlia fins aquí.

Pégau és el terme que es fa servir per a definir en terres occitanes i de la vall del Roine els atuells globulars amb nansa lateral encara que no tinguin cap mena d'abocador, però també els que tenen el bec arquejat (1A),²³ cilíndric (1B) o un bec «pinçat». A les regions de Provença, Llenguadoc i la vall del Roine, en les que he pogut recollir més informació sobre els recipients 1A i 1B, tothom que els ha estudiat sembla coincidir que el tipus 1A es troba sobretot al Llenguadoc, Lionès i Delfinat (Drôme); a Provença, encara que n'hi han a la Valclusa, és més abundós el 1B, i concretament a les comarques orientals i centrals són tots dos molt estranys, dominant absolutament els *pégaus* de bec «pinçat» o sense abocador.

Les datacions donades engloben el període dels segles x/xi-xiv/xv, tot i que a la vall del Roine n'hi ha d'anteriors al segle x i desapareixen cap el segle xiv.²⁴ Els tipus provençals es situen entre el segle x i la primera meitat del xiii.²⁵ Molts d'aquests recipients s'han conservat sencers pel fet que foren dipositats dintre de sepultures, generalment al costat del cap del difunt, obeint a un ritus determinat i poc conegut —aigua beneïta?—. De totes maneres, en general sembla que domina totalment la producció feta de cuita reductora, algunes peces tenen estries

23. Anomenat en francès *bec pointé*.

24. GAGNIÈRE, S.: *Les sépultures a inhumation du III au XIII siècle de notre ère dans la basse vallée du Rhône*, «Cahiers Rhodaniens», XII (1965), pàgs. 56-62, figs. 23-28. COLARDELLE, M., i d'ALTRES: *Eléments comparatifs de la production céramique du XI siècle dans le bassin rhodanien a La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale X-XV siècle. Valbonne 11-14 septembre 1978*, Éditions du CNRS (Colloques Internationaux du CNRS, núm. 584), París, 1980, pàgs. 429-440, V làms. (en concret, pàgs. 431, 436 i 439-440).

25. ARCHIMBAUD, G. Demians: *Céramiques médiévales en Provence*, «Archeologia» (Dijon-París), núm. 72 (1974), pàgs. 38-40.

a la panxa; mai, però, he trobat referències al retoc espatulat. Són més imprecises les referències sobre les *brocca* o *boccale* d'Itàlia. En aquest país aquests termes són els que defineixen els recipients globulars i ovoïdes amb una nansa i broc «pinçat», trilobulat o arquejat. A la Ligúria hi ha vasos amb nansa i abocador, però sense el broc arquejat, que són corrents en les dues variants 1A i 1B al Laci i a Umbria.²⁶ En les dites regions es coneixen, entre els segles XI-XIII. A Roma trobem la forma globular, amb un tipus de broc que és una variant singular entre l'1A i l'1B; sembla ser que algunes pastes són de cuïta oxidant.²⁷ A la Umbria també n'hi ha de més tardans —segles XIII-XIV—; però tant aquí com al Laci entre el segle XII i final del segle XIV els *broccali* evolucionen cap el tipus *boccale*, disminuint de volum i agafant una forma més ovoïde que sembla ser per a ús individual i el seu cos es recobreix de vegades de vernís blanc amb dibuixos lineals amb verd i manganès (decoració geomètrica, vegetal i de figura humana o animal), coexistent la forma 1A, que moltes vegades té un peu de base, amb la gerreta de bec «pinçat» als pitxers catalans.²⁸

Entre la ceràmica coneguda als territoris dels comtats feudals catalans de moment no conec cap peça idèntica a les formes 1A i 1B, però poden relacionar-s'hi alguns recipients globulars amb nansa i broc «pinçat» o trilobulat trobades als forns de Casa En Ponç (Berga)²⁹ i especialment amb el tipus 1B, el «càntir amb broc» dipositat en la tomba núm. 66 de Sant Sebastià del Sull —Saldes (Berguedà)—, de cos globular, broc cilíndric a la part superior de la panxa, àmplia boca, sense nansa i de factura matussera, que l'estudi fet per M. Riu situa cap el segle XI.³⁰ Aquests dos exemples s'acosten formal i funcionalment als reci-

26. MANNONI, Tiziano: *La ceramica medievale a Genova e nella Liguria*, «Studi Genuensi» (Bordighera-Genova), VII (1968-1969), pàgs. 132-134, fig. 102, lám. VII i pàg. 168, nota 1. DIVERSOS: *Ceramiche medioevali dell'Umbria: Assisi, Orvieto, Todi*, Nuova Guaraldi Editrice, Firenze, 1981, 201 pàgs., amb il·lustracions (especialment pàgs. 60-63, cita de WHITEHAUSE, D. B.: *The medieval glazed pottery of Lazio*, «Papers of the British School at Rome», XL (1973), pàg. 72; taula classificatòria en la que les *brocche* o *boccali* es defineixen en tres tipus: 8, 9 i 10 amb diverses variants).

27. MAZZUCATO, Otto: *Il boccale romano nel medioevo a La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale, X-XV siècle*, pàgs. 156-157, figs. 1 i 2.

28. RIERA I VILAR, Francesca; CABESTANY I FORT, Joan-F.: *Ceràmica de Manresa. Segle XIV*, Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1980, pàgs. 143-180, figs. 46-61.

29. RIU, Manuel: *Estado actual de las investigaciones sobre las cerámicas catalanas de los siglos IX al XIV a La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale X-XV siècle...*, pg. 391. Les ceràmiques d'aquest forn han estat ara estudiades per Iñaki Padilla en la seva tesi doctoral. Unes peces procedents de l'àrea excavada a la plaça Vila de Madrid a Barcelona on es va localitzar una necròpolis alt-imperial, també de cuïta reductora, tenen gran similitud (Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona).

30. RIU, Manuel: *L'enterrament núm. 66 de Sant Sebastià del Sull i la seva peça de ceràmica grisa*, «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», núm. 2 (1981), pàgs. 213-219, 6 figs. En aquest cas el recipient va dipositar-se a una tomba, com es feia a les terres occitanes amb els *pégau*s.

ipients de nansa i broc, però no arriben a identificar-se per la diferència de l'apèndix abocador, de cuita (reductora) i d'acabat.

Conèixer la gènesi de la forma de recipient amb broc i nansa resulta de moment molt difícil; és evident que té poca relació amb els «bocals» propis de la ceràmica comuna romana,³¹ que tot i una funcionalitat similar —gera per a abocar— mai no tenen un cos tan panxut, la boca àmplia ni el broc arquejat del tipus 1A o 1B. Mannoni insnuia la possibilitat de tractar-se d'una variant d'aquest model de recipient però d'influència «bàrbara»;³² molt més radical és S. Gagnière sobre la hipòtesi d'aquest origen, citant exemplars procedents de Bèlgica, est de França i Suïssa trobats a tombes «franques» dels segles VI-VII,³³ que presenten una similitud incontestable. La falta de més dades sobre les ceràmiques presentades com a precedents per S. Gagnière impedeix de fer-ne una valoració pròpia i, d'altre costat, aquesta evidència fa difícil defensar un origen independent a la influència d'aquestes formes.

Un altre problema és la desconexió entre aquests precedents antics i la datació donada normalment, que per tot arreu ningú fa anar gaire més enrera del segle X, escudant-se en l'obligat recurs del desconeixement del període entre els finals del baix imperi i el segle X, època en què la població de considerables àrees no va deixar quasi cap mena de testimoni físic.³⁴

Tot i que no és convenient d'oblidar ben bé l'origen i l'evolució d'aquestes formes, que pot donar llum sobre l'obscur problema de les tècniques, tipologies i organització de la producció ceràmica en els països de l'occident Mediterrani, en el període de grans trasbalsos entre el baix imperi i la consolidació dels principats feudals, cal situar les peces descrites de Barcelona en llur moment i potser aquest pot datar-se de manera aproximada pel nivell actual de coneixements entre els segles X-XI, com a període central, segons fan pensar els paral·lels enumerats i més indirectament algun dels jaciments de la ciutat, encara que el retoc espatulat ha estat generalment considerat com a propi d'un moment un xic anterior.³⁵ Per això parlo d'un moment central, perquè és molt probable que, en les formes i tècnica en que eren usuals aquí (majoritàriament cuita oxidant, espatulat i en-

31. VEGAS, Mercedes: *Cerámica común romana en el Mediterráneo occidental*, Instituto de Arqueología y Prehistoria - Universidad de Barcelona (Publicaciones Eventuales, núm. 22), Barcelona, 1973, pàgs. 102-107, figs. 36-38 (formes 44, 44A, 44B i 45).

32. MANNONI, T.: *Op. cit.*

33. GAGNIÈRE, S.: *Op. cit.*, pàgs. 58-62 i figs. 27 i 28.

34. RIU BARRERA, Eduard: *Op. cit.*, pàgs. 177-178, on cito aquest fenomen referit en concret a Catalunya, insinuant les raons que porten a aquesta solució de continuïtat fictícia.

35. RIU, Manuel: *Estado actual de las investigaciones de las cerámicas catalanas... a La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale, X-XV siècle...*, pàg. 393, on proposa per al final de la tècnica de l'espatulat cap a principis del segle XI.

galba)³⁶, tinguin un origen força anterior al segle x; en canvi, no es gens possible que vagin gaire més enllà del segle XII, quan es començà a insinuar el procés de canvi total, accelerat durant el segle XIII, de la terrissa catalana, fenomen compartit amb gran part de l'occident feudal.

Queda ben clar després de tot això que la forma de recipient amb nansa i broc no és una particularitat local, és un atuell estès per àmplies regions costaneres de la Mediterrània occidental i la seva funcionalitat sembla arrelada als tipus de vida propis de les formacions econòmico-socials feudals d'aquestes terres.

Els recipients 1A i 1B indubtablement eren destinats a contenir líquids, no pas com a atuell de cuina per anar al foc; segurament, no solament servien per a emmagatzemar i transportar líquids, sinó especialment per a contenir la beguda a la taula o lloc de menjada, complint la funció intermèdia de buidar els grans recipients i dipositar-la en copes i bols per a la seva consumició o de permetre beure a glops directament, de manera similar a l'ús que posteriorment tenien els pitxers.³⁷ Caldria també calcular la cabuda dels recipients i veure si poden tenir relació amb algunes mesures de líquids conegudes i, en el cas de disposar d'una mostra suficient d'atuell, veure si les diferències de mida són aleatòries o bé es repeteixen amb una certa freqüència, que pot indicar uns patrons de mesura determinats.

Hauria estat interessant poder donar a aquests vasos el nom amb que se'ls coneixia quan es feien servir, no com ara per a divagacions erudites, sinó en la vida quotidiana de la gent; això no ha estat possible, tant per la dificultat de trobar dades d'aquesta mena en la documentació alt-medieval, l'imprecís de la terminologia i la poca fiabilitat d'algunes identifications, com per la manca de repertoris lèxics d'artefactes d'època medieval.³⁸

En la ceràmica dita «popular» o pre-industrial feta als Països Catalans, hi ha una forma bastant similar a l'atuell 1A i destinada a contenir vi, coneguda com a *setra* o *sitra*,³⁹ més llunyanament trobem el *pitxell*, *pitxella* o *pitxer*,⁴⁰ i fins i

36. Ja he indicat que en cuita reductora també s'aplica l'espatulat ocasionalment, segons s'observa en padellassos de la mateixa procedència barcelonina.

37. Com es pot observar a la decoració mural del refectori de la canongia de la Seu Vella de Lleida (mitjan segle XIV), en el que estan representats diversos individus abocant el contingut dels pitxers en bols o escudelles. SUREDA, Joan: *El gòtic català. Pintura*, vol. 1, Ed. Hogar del Libro (Colecció Vulpellac, núm. 2), Barcelona, 1977, pàgs. 88-89, fig. 43.

38. BALARI JOVANY, José: *Orígenes històrics de Catalunya*, vol. 2. Instituto Internacional de Cultura Romànica (Biblioteca Filològica-Històrica, XI). Abadía de San Cugat del Vallès, 1964, pàgs. 620-623, recull uns quants termes de recipients i vaixela de taula, però les cites documentals sempre acostumen a ser objectes valuosos, sense citar la terrissa. *Anap* i *canades* semblen referir-se a atuell per beure de mida petita; M. Riu identifica la peça de Sant Sebastià del Sull amb el terme *canada* (nota 30).

39. La *sitra* és un recipient comú a la terrissa catalana, *Diccionari Català, Valencià i Balear*, vol. 9, pàgs. 887 i 937, amb el dibuix d'una *sitra* del Rosselló, i VIOLANT I SIMORRA, Ramon: *El Pirineo español*, Ed. Plus Ultra, Madrid, 1949, pàg. 228 i fig. a la pàg. 227

tot el *doll* empordanès; els primers es podrien emparentar amb l'1A i el segon amb l'1B per raons formals i funcionals. De totes maneres m'ha semblat encara temerari substituir la interminable cantarella de «recipient amb nansa i broc» per un nom propi actual o antic per tal d'evitar, en la precipitació, identificacions errònies o anacronismes, si bé caldrà identificar-lo d'una manera més àgil.

Dedicaré ara unes ratlles a parlar de l'altra forma definida en aquests fulls, les gerres 2. El recipient globular tancat, amb coll, de forma d'ampolla o piri-formes sense gola, tampoc no és gens corrent a la Catalunya Vella alt-medieval. Fora d'aquí he trobat referències de formes semblants a la vall del Roine i la comarca d'Avinyó (Provença), datades cap als segles X-XII.⁴¹

La funcionalitat d'aquestes gerres és, en el cas de l'ampolla, d'un contenidor de líquids, tant potser per a llur transport, acumulació o servei; mentre que l'altra variant podria guardar líquids i també d'altres tipus d'aliments (cereals, olives, etc.), amb un ús més propi de transport i conservació.

Consideracions generals

Tota aquesta colla de ceràmiques trobades a Barcelona les he intentat de presentar com un conjunt; si aquest no és ben real té una sèrie de trets que ho fan pensar (tornejat, pastes, cuïta, espatulat i engalba). Aquests trets dominen en la fabricació de la forma 1A, en la variant 1B i són presents en les gerres; tot això permet d'especular amb uns fets remarcables i destacables.

Si la datació donada, cap als segles X-XI com a moment central, és mínimament correcta, això sols ja demostra l'existència a Barcelona d'una terrissa feta aquí o importada,⁴² de cuïta oxidant —el que implica uns coneixements de l'ofici i una tecnologia de forma determinada—, fins ara desconeguda, amb unes tècniques d'acabat (ús de l'espàtula i engalba) segurament pròpies d'una tradició artesana antiga i utilitzades predominantment en els recipients 1, les quals no són una peculiaritat local sinó una forma estereotipada, corrent a les àrees que he definit i probablement a d'altres que desconec. Això permet de qüestionar

(recull de recipients per a vi pirinencs —pitxells i sitres). També existia aquest recipient, amb una forma molt similar al tipus 1A, en temps baix-medievals: MONREAL, Lluís; BARRACHINA, Jaume: *El castell de Llinars del Vallès. Un casal noble a la Catalunya del segle XV*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliva, núm. 28), Barcelona, 1983, pàg. 193 i fig. 21 (pàg. 186) on el denomina *setrill*, com BASSEGODA NONELL, Juan: *La ceràmica popular en la arquitectura gòtica*, Edicions de Arte Thor, Barcelona, 1978, lám. XIIIa.

40. *Diccionari Català, Valencià i Balear*, vol. 8, pàgs. 618-619.

41. DEMIANS D'ARCHIMBAUD, G.: *Céramiques médiévales en Provence*, «Archeologia» (Dijon-Paris), núm. 72, 1974, pàg. 40.

42. Per a dirimir aquesta qüestió cal fer les anàlisis de les pastes d'aquests recipients.

Fig. 10. TAULA DE L'EVOLUCIÓ DELS ELEMENTS CERÀMICS
(S. VI-VII AL XV)

Segles	VI-VII	X	XIII	XV	
recipients per a guardar, transpor- tar, elaborar i servir aliments	grans recipients	—————	?	—————	(a)
	recipients de cuina	—————	—————	—————	(b)
	recipients d'ús variat	—————	?	—————	(c)
	vaixella de taula luxosa	—————	?	—————	(d)
llums d'oli	—————	?	—————	—————	(e)
materials de construcció	—————	—————	—————	—————	(f)

Fig. 10. Taula on es representa i simplifica alguns dels fets de l'evolució en la fabricació i ús d'elements de ceràmica entre el període baix-imperial i la baixa edat mitjana, segons els coneixements actuals a la Catalunya Vella (a la Catalunya Nova el panorama va ser diferent, car la terrissa andalusina, encara poc coneguda, tenia una molt més gran varietat formal-funcional entre els segles IX/X-XIII; en aquest sentit cal estudiar un possible comerç amb els comtats feudals del nord). El que s'ha de remarcar en aquesta taula no és el propòsit de concloure'n una continuïtat truncada per uns segles «obscur», sinó la reflexió sobre el fenomen diversitat-homogeneïtat-diversitat formal dels usos dels atuells ceràmics —tan important com el procés de canvi en la fabricació dels recipients (tornejat, cuita, impermeabilització, decoració, etc.)— i de l'organització social d'aquesta. Ara bé, només he procurat ordenar i englobar en grans categories, una mica difuses i inexactes, els elements, tenint en compte llur funció bàsica i insinuant les enormes variacions que van tenir durant aquestes centúries, sense perfilar el detall concret evolutiu de tots i cada un dels tipus, cosa que és ineludible de fer si es volen obtenir dades sòlides en aquestes qüestions.

Detall genèric de cada categoria: (a) àmfores, dòlies/ alfàbies, tenalles. (b) olles destinades al foc i altres formes globulars tancades (dominant la cuita reductora fins el segle XIII). (c) gerretes, càntirs, poals, pitxers, bols, morters. (d) vaixella de sigillata/ plats i escudelles vidriats. (e) llum d'oli romans/ llums de cassoleta amb bec única o complexa. (f) tègules, maons, canonades/ teules, maons, rajoles, canonades. Aquesta enumeració no pretén ser ni precisa ni exhaustiva, tan sols orientativa.

la poc explicada similitud de les ceràmiques alt-medievals i fa pensar en una circulació de models a causa d'unes interrelacions encara difícils de definir.

De la mateixa manera és prou important el documentar en un nucli urbà un major nombre de formes en la pisa pròpia de la vaixella alt-medieval, fora de les olletes globulars destinades a l'elaboració, dipòsit i consum d'aliments.

3. FONAMENTS D'UN ESTUDI

Una de les feines que han de fer els arqueòlegs és l'elaboració d'unes bases teòriques que permetin que la informació que pot donar l'anàlisi global dels recipients (estructura de la producció, formes d'elaboració, tipologia formal, ús i intercanvis, etc.) i de llur evolució, porti a una comprensió de les societats que en feren ús.

La ceràmica, des dels segles VI-VII, a la Mediterrània occidental, va sofrir una sèrie rellevant de canvis, emmarcats per l'estroncament de la producció i el gran comerç de vaixella (sigillates clares, estampades i grises), així com de les àmfores; la resta de la terrissa del moment precedent denominada normalment «ceràmica comuna», també mal coneguda, resta com a única pisa en servei. Però la disminució del nombre de recipients ceràmics va anar acompanyada d'una especialització de la ceràmica en certes funcions molt concretes —cocció, conservació i consum d'aliments—, desapareixent la ceràmica com a material per a fer vaixells gaire luxosa, per als grans recipients de transport i acumulació de certs productes, per als sistemes d'illuminació, etc., i també la terra cuita destinada a elements constructius es va fer més escassa.⁴³

No únicament es va reduir de manera considerable la funció de la terrissa i la seva tipologia, sinó que els sistemes de fabricació es modificaren substancialment (desaparició de la impermeabilització —vernissos—, canvi de sistema de cocció que d'oxidant passà a ser reductora majoritàriament, desaparició del torn ràpid substituït pel torn lent, etc.).

Durant el període alt-medieval la terrissa, que era feta i utilitzada als comtats feudals catalans, era majoritàriament olletes globulars de cuita reductora, factura matussera, molt trencadisses i sense cap impermeabilització, destinades a anar al foc; la resta d'atuells utilitzats, amb excepcions com els ressenyats aquí, tant de vaixella casolana com de luxe, grans recipients, llums d'oli, etc., eren elaborats amb d'altres materials.

Als territoris andalusins peninsulars la terrissa era molt més utilitzada i tenia una varietat tipològica molt més gran; hi havia grans recipients, llumeneres,

43. CHAPELOT, J.; FOSSIER, R.: *Le village et la maison au moyen âge*, Hachette (Bibliothèque d'Archéologie), París, 1980, pàgs. 323-326.

vaixella amb nombroses formes obertes, catúfols, etc., amb predomini total de la cuita oxidant i abundosa decoració cromàtica i impermeabilització (vidriats), amb una gran qualitat tècnica.⁴⁴

En els territoris feudals peninsulars, cap al segle XIII es va produir un capgirell total de la tendència assenyalada a l'època anterior, generalitzant-se ràpidament la cuita oxidant fins a fer-se dominant en molts casos, tot i que l'obra fumada perdurà fins a l'actualitat; de la mateixa manera, les pastes es tornen molt més depurades i es vidrien sovint, introduint-se també la decoració cromàtica (verd i manganès en un principi).⁴⁵ Les formes es diversifiquen i agafen un ampli ventall de funcions en la terrissa casolana i en d'altres usos (grans recipients —alfàbies, tenalles—, llums d'oli, etc.), així com la terra cuita torna a emprar-se molt en la construcció (maons, rajoles, cairons, canonades, generalització de la teula àrab com a sistema de coberta en moltes comarques, etc.).

Encara avui una explicació global del procés, que m'he limitat a descriure en algun dels seus passos coneguts, és per fer, i aquesta no es pot sustentar en quatre consideracions superficials sobre la decadència tècnica de la baixa romanitat o en les influències de la societat andalusina en els canvis baix-medievals, cal cercar-ne les causes tant en els canvis de les relacions de producció, com, fins i tot, en les transformacions de les pautes alimentàries, des de la desaparició de l'aparell imperial romà fins als segles XIII-XIV (fig. 10).

Els tipus de contenidors o recipients són una mostra més de l'estructura d'una determinada societat i de la seva dinàmica, evidenciada en els canvis que experimenten; és obsolet i ineficaç transformar la seva anàlisi en una carrera classificatòria i, encara que resulti molt complicat, cal tendir cada cop més a sortir-ne.

44. Una bona mostra d'aquestes ceràmiques és l'estudi de ROSSELLÓ-BORGOY, Guillermo: *Ensayo de sistematización de la cerámica árabe en Mallorca*, Ed. Diputación Provincial de Baleares, Palma de Mallorca, 1978, 338 pàgs. amb il·lustracions.

45. DEMIANS D'ARCHIMBAUD, G.: *Céramique et stratigraphie: l'évolution de la vaisselle commune en Provence aux XIII-XV siècles d'après les fouilles de Rougiers a La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale X-XV siècle...*, pàgs. 441-456, X làms. (concretament pàgs. 453-456).